

GENEZA ACTULUI INSTRUCTIV-EDUCATIV

Nicolae Postolache

Abstract. The genesis itself is a complex moment of the human spirituality, its debut doesn't depend on temporal origins. The mythical beginning-pointed out by the traditions, customs, legends etc – or the one caught by the history within the framework of the old civilizations represents only the culminating period of a natural process which loses its trace in the Prehistory. The genesis of this act isn't due to a certain cause, but to a multitude of elements such as: the adaptation of the body and its motion to the geoclimatic environment, the ability of the language to find analogies, generalizations, concepts, games etc – there fore the second level of intelligence, the rules, the norms proceeded from moral duties, customs and traditions, the need of pleiying games and pastime, the desire of being the first, the struggle for primordiality, etc. At present, the science doesn't possess all the parameters and the limits of an individual who hasn't benefitted by the instructive-educational act in its wholeness.

Actul instructiv-educativ constituie una dintre experiențele umane fundamentale. Geneza sa nu înseamnă momentul istoric de debut, anul 1, ziua 1, ci mai curând începutul mitic, relevat de tradiție, de obiceiuri și legende. Debutul acestui proces nu ține de origini temporare. Este nedatabil.

Ceea ce nu știe încă știința se referă la ce este, cum arată și cum se comportă un individ care nu a beneficiat de actul instructiv-educativ în ansamblul său, care sunt parametrii lui.

În afara Istoriei, nu cunoaștem o știință care să se intereseze de așa ceva.

Mai întâi trebuie precizat că până la organizarea anume a procesului enunțat, sarcina formării tinerei generații a servit altor factori, nu învățământului formal sau nonformal.

Cadrul evolutiv care avea să se constituie dezvoltându-se în fenomenul general al educației și instrucției; pe care în surprindem la popoarele Orientului antic, nu-i decât etapa culminantă a unui proces natural ce se pierde în negura Preistoriei.

Până să se înalțe acest edificiu, un efort multimilenar de învățare și perfecționare a ființei umane cu ajutorul unui „material didactic” din natură, a însoțit istoria în întregul ei. Odată născut acest act instructiv-educativ – una din cele mai vechi forme ale practicii sociale – fiecare perioadă istorică (Antichitatea, Evul mediu) îi va imprima apoi particularitățile ei care o

deosebesc de celelalte, folosind obligatoriu realizările moștenite din etapa precedentă.

Treptat dar sigur, omul a stabilit încă din Preistorie câteva concepte și principii fundamentale, care au și azi aceleași semnificații: ordine, gradare a efortului, simetrie, armonie, psiho-fizică, încălzire înaintea efortului și refacerea sau relaxarea organismului după efort, ambidextrie, repetare, exersare etc. Ele constituie nevoi sociale indispensabile și nu provin din cultură ci o precedă. Nevoi în care au intervenit rolul hranei și al motricității generale, al muncii, călirii, timpului liber etc.

Originea actului instructiv-educativ se află în procesul de imitație conștientă. Copilul înțelege înainte de a putea vorbi și executa ceva. El îi imită pe cei mari, luându-și ca model instructiv-educativ părinții, adulții, pe cei apropiați. Nevoia de modele, de lideri, îndrumători, de conducători ține de nevoia de socializare, de a trăi sănătos și îndelungat. Părinții au transmis urmașilor, experiența acumulată în cursul vieții și la baza imitației a stat aprecierea sau admirația celui imitat. De la acesta au fost imitate mai întâi elementele esențiale ale caracterului și abia apoi, mișcărilor, atitudinile, costumația etc.

„Nu știi că legile în vigoare la noi cer tatălui tău să te învețe muzica și gimnastica?” – întreba Platon.

Așadar, la acest nivel părinții (tatăl și mama) au fost primii educatori până la momentul când o parte a societății se va desprinde și califica pentru a se ocupa anume de această activitate.

Geneza coincide de fapt cu apariția și instaurarea unei noi relații sociale: educator-educat și a unei noi profesii cu ajutorul căreia se realizează inițierea, învățarea și perfecționarea pentru atingerea scopului urmărit, dictat și el de nevoia de instrucție pentru existență, apărare, vânat, pescuit, joc etc. Originea preorășenească și revoluția ideatică sunt printre primele verigi ale lanțului explicațiilor și argumentelor acestui traseu.

Geneza actului instructiv-evolutiv este un moment complex al spiritualității umane, care nu se datorează unei cauze umane, ci unei multitudini de factori. Cronologic primul act instructiv-educativ ar fi *adaptarea* organismului și a mișcărilor sale la *mediul geoclimatic*. Necesități biologice, sociale, naturalismul vieții umane, călirea (cu ajutorul apei, aerului, soarelui) au

determinat inteligența să se armonizeze cu mediul. Prin mișcări bine alese și folosite cu îndemănare maximă, omul a putut să învingă dificultăți numeroase, pe care le opune mediul. La educarea îndemănării în mișcări, primul educator a fost femeia-mamă. Fără dibăcia de a se intercala între diferitele energii ale naturii pentru a le conduce spre folosul său, prin mijlocirea instrumentelor de muncă, afirma C.R. Motru, „omul ar fi rămas la viața de sălbăticie”, necunoscând viața autentică.

Acest fapt a fost apoi completat de următorul – continua filosoful român: „Aptitudinile la muncă prin exercițiu, s-au transformat treptat în deprinderi sufletești permanente și au trezit conștiința personalității omenești, creând în ea diferite vocații profesionale./1.

Pe măsură ce omul și-a dat seama că puterile sale de acțiune și de rezolvare a gândurilor prin mișcare creșteau numai datorită exersării, că nu este suficient să vrei binele familiei și al cetății pentru a ajunge la el, se impunea cunoașterea în plus a altor și altor consecințe ale activității psihofizice care reflectau atât stadii ale existenței cât și stadii și modalități ale cunoașterii.

„Este evident că educația trebuie făcută mai întâi prin deprinderi decât prin teorii și mai întâi cu privire la corp decât cu privire la inteligență,” observa Aristotel (384-322 î.Hr). Acest principiu s-a impus în câmpul existenței datorită prețuirii mai întâi a condiției fizice, a calităților și deprinderilor motrice necesare adaptării perfecte la mediu, mediu pe care nimeni nu îl poate îndrepta, el rămânând la locul său din totdeauna. Numai prin trecerea prin acest mediu, respectiv prin urcarea la munte, de pildă, și exersarea ascensiunii, muntele devenea accesibil, primitiv și prieten. Urcarea la munte, ca și dragostea de natură și de mișcare, în general, nu se moștenesc, ci se capătă prin educație și antrenament. Acest model de conduită avea să fie perfecționat, însușit și transmis – proces care nu încetează nici astăzi.

Din contactul permanent cu mediul, cu natura, omul a fost nevoit să își mărească paleta observației realităților înconjurătoare prin organele sale de simț și să își lărgască, prin practică, izvoarele cunoașterii care îl însoțesc de-a lungul întregii sale istorii.

În meditația asupra observațiilor culese din acest contact cu toate ipostazele și meandrele mediului, nu neapărat în experiență (căci inteligența umană lucrează și cu forme și categorii care nu provin din experiență), în meditație

și în voința de a trăi sănătos pentru a putea lupta cu frigul, setea, oboseala efortului s-ar afla o primă explicație a faptului că omul a devenit mai adaptat, mai antrenat și a răspuns mai adecvat cerințelor procesului de muncă și ale vieții sociale în genere.

Inteligența a fost auxiliarul cel mai însemnat în formarea deprinderilor motrice și calităților fizice ale omului ca produs al unei întreprinse cauzalități: al împrejurărilor, al rasei și al momentului cultural în care trăiește.

Ea a inspirat mijloacele și acțiunile tactice care i-au conferit superioritate asupra animalelor mai puternice fizicește decât el. Numai exercitarea acestor îndeletniciri a dat corpului omului primitiv „putere și agerime, simțurilor ascuțime, minții istețime.”²

Nimeni nu poate exclude din acest proces și existența altor realități încă nedetectabile prin organele noastre de simț și instrumentele tehnice de observare, întrucât astfel de realități „se pot afla în afara spectrului lor actual de recepționare.”³ (C. Bălăceanu-Stolnici, 1987, p.17).

Inteligența și dorința de a face ceva perfect, începând cu propriul corp, cu lucrul asupra sinelui pentru o tinerețe îndelungată, au avut un rol foarte important în progresele actului instructiv-educativ.

Al doilea element în cronologia genezei procesului instructiv-educativ îl constituie abilitatea limbajului de a găsi analogii, generalizări, concepte, jocuri (educația fizică și sportul fiind noțiuni plurisemnificante). Este a doua treaptă de inteligență. La ereditatea biologică, omul a adăugat cultura, adică valorificarea experienței prin transmiterea orală cu ajutorul limbajului.

Transmiterea și valorificarea experienței de supraviețuire fizică (hrană, autoapărare, sănătate), a experiențelor de natură economică (confeționarea materialelor necesare), artistică, religioasă etc. constituie un proces care s-a realizat cu ajutorul limbajului, ocazional și imitativ.

Proces care a devenit mai complex pe măsura îmbogățirii tezaurului de cultură și civilizație, dar care se realiza numai prin învățare și exemplu. Totodată, numărul și diversitatea mișcărilor (deci bagajul motric) pe care le poate executa sau încerca individul cresc datorită dezvoltării și specializării nervilor motori, care controlează mușchii. Inferioritatea anatomică a omului

în devenire (a copilului), puținătatea automatismelor sale instinctive l-au determinat să învețe prin experiență, să descopere mișcarea, tehnica și tactica potrivite unei situații specifice, ceea ce reprezintă un act de ucenicie susținut de exemplul înaintașilor și în primul rând al părinților.

Educația familială s-a realizat, ca și astăzi, nu numai prin exemplul membrilor familiei, ci și prin sfaturile lor. Ori, datorită graiului ca produs al societății și ca mijloc de comunicație, experiențele câștigate au devenit un bun comun: părinții își învață oral copiii mai mult decât experiența personală poate să o facă. Și anume: experiența grupului, a întregii colectivități, ceea ce aduce unele modificări sau adăugiri, influențându-se astfel dinamica progresului omenirii. Dinamic\ influențată și de joc, prezent înainte de orice cultură, joc care „aduce atitudinile sociale ale grupului în lăuntrul câmpului de experiență directă a individului și le include ca element în constituția eului./ 4.

Rolul graiului rămâne fundamental în transmiterea bagajului informațional acumulat. Exercițiile și jocurile imitative, precum și materialele și mișcările necesare de sfășurării lor au slujit ca mediu prielnic acestui proces. Se profilau astfel o metodică a învățării și perfecționării, metodică alcătuită din experiența de viață și un domeniu care să desemneze astfel de preocupări menite să antreneze organismul pentru punerea în valoare a calităților și deprinderilor sale psihofizice.

În afara sfaturilor orale au contribuit la formarea noțiunilor plurisemnificante din terminologie și reprezentările figurale (exemplu: desenele rupestre sugerând vânătoarea, înotul, văslitul etc.), limbajul semnelor etc. Acesta din urmă a însemnat o sursă suplimentară instructiv-educativă, în cazul când glasul educatorilor nu putea fi auzit.

Dar cine erau educatorii, căci cineva trebuia să îndeplinească această muncă? Bineînțeles că toți cei care vin pe lume; tata/ mama prin însăși natura lor au îndeplinit acest rol, această chemare, această responsabilitate. Cu mai mult sau mai puțin har. Apoi natura l-a dăruit cu însușirile specifice pe cel chemat, pe cel cu vocație în educație și instrucție.

În timp, s-au statornicit anumite metodici, „anumite deprinderi, ceea ce a diferențiat tot mai vizibil pe omul de vocație”, omul cu cele mai rafinate exigente în materie./5.

Cu puteri educative miraculoase vor fi fost și Cel ce aleargă neatingând solul, Cel care fâlfâie și întrece zborul păsărilor, Cel ce galopează sub cer și străbate într-o noapte zece mii de li, Cel care întrece umbra, Cel care întrece iuțea luminii, parcurgând dintr-un salt o distanță de zece umbre, ipostaze ale dragonului din mitologia chineză, sau Cel care se ca] \r\ pe munte, unul din cele patru epitete ale zeului egiptean Anubis.

Pe locul următor în cronologia genezei procesului instructiv-educativ s-ar situa regulile, normele provenite din :îndatoriri morale, obiceiuri și tradiții, reguli îndreptate către cultivarea și antrenarea organismului, a unui anumit tip de om tânăr. Aceste reguli au alcătuit cu timpul un adevărat cod, un sistem instructiv-educativ reprezentativ, ideal. O cutumă din folclorul românesc, de pildă, stabilea că „ Cine nu știe să înoate/ Nevasta l-o bate/Pe bună dreptate.” Vechii greci priveau cu aceeași ironie pe cei care nu știau să înoate și pe cei care nu știau să citească – reguli nescrise, legi ale pământului statornicite și la alte popoare.

Ulterior, asemenea reguli, norme educative au fost fixate în scris. Aristotel scria de pildă că „am demonstrat că trebuie să ne gândim a forma deprinderile înaintea rațiunii, corpul înaintea spiritului; urmează de aici că trebuie a supune pe copii la arta pedotribului și a gimnasticii”./ 7

Nu constituie o noutate că procesul instructiv-educativ în domeniul jocului s-a născut la sat, la toate popoarele lumii. Numai că nimeni nu mai poate spune azi când a fost acest început. Jucându-se copii învățau să devină mari, se pregăteau de fapt pentru existența propriu-zisă. Nevoia de joc nu devine stringentă decât în măsura în care este generată de plăcerea de a juca, arăta în cartea sa I. Huizinga (1996).

Mai dificil de precizat este însă începutul acestui proces la adulți. La această categorie de vârstă, motivația a fost diferită: activități-ritual, jocuri propriu-zise, concursuri etc. La sat însă tânărul a văzut cu ochii săi armonizarea cu mediul, desfășurarea cauzală a fenomenelor naturii, (creșterea și încurarea cailor, de pildă), neprevăzutul naturii, a trăit și s-a călit în desfășurarea faptelor ei. Regulile provenite din obiceiuri privind cinstirea eroilor, din probele inițierii, ale voiniciei și bărbăției, orientarea după cursul râului, Steaua Polară, mișcarea Soarelui, credința în nemurire etc. Probele inițiatice, cum ar fi luptele rituale, trecerea prin apă, scufundarea, săriturile în apă, peste foc etc. sunt și un proces de instruire, nu numai un ritual. Ele sunt o

ucenicie sacră, un proces spiritual foarte complex în structura căruia se află și dezvăluirea unor secrete și cunoaștințe ce vizează transformarea spirituală și fizică a inițiatului.

Un alt element component al genezei de care vorbim îl constituie jocul. Cunoscutul filosof olandez I. Huizinga declara în cartea sa recent apărută și în limba română, că a ajuns de mult și din ce în ce mai categoric la convingerea că civilizația umană s-a născut și s-a dezvoltat în joc și ca joc./8

Vechi de când lumea, mai vechi ca munca, agreat mai mult decât ea, jocul a constituit mereu o cale spre educare, cultivare și instruire. El a fost primul subterfugiu întrebuintat de natură: omul nu se naște cu instinctul de muncă, ci cu instinctul de joc, de cântec și de hoinăreală”, afirma C.R.Motru. /9

Instinctul nostru de joc, *Spieltrieb*, este prezent înainte de orice cultură.

Jucându-se, individul, ca ființă ludic-culturală, „se pregătește pentru maturitate și, exersând ludic setul de roluri din care este compusă viața socială, el își constriește selful sub forma unui divertisment.” /10

În sfârșit, *dorința de a fi primul*, de a face ceva perfect, începând cu propriul corp, cu tine însuși, deci *lupta pentru întâietate*, precum și *nevoia de agrement* în timpul liber, după muncă sunt, după părerea noastră, ultimele elemente ce au impulsionat procesul instructiv-educativ.

Ar fi un punct de vedere îngust să se creadă că întreaga motricitate umană în preistorie era îndreptată către creșterea producției sau productivității muncii.

Elementul recreativ cu activități ludice a ocupat o pondere însemnată în conținutul instrucției, educației și antrenamentului. Pe măsura eliberării de activitatea productivă a unei părți din societate au apărut tot mai mulți prestatori de servicii în domeniul vast al educației distracției, [i agrementului.

În concluzie, se poate spune, că primele elemente ale genezei actului instructiv-educativ au apărut atunci când trebuia. Nu au rămas în urma epocii, în nici un caz. Când omul a pus la punct metoda învățării înotului și vâsliului, de pildă, a trebuit să conceapă și metoda salvării de la înec.

Bibliografie

1. C. Rădulescu Motru, *Revizuiiri și adăugiri*, IV, Editura Floarea Darurilor, București, 1998.
2. C. Kirițescu, *Palestrica*, Editura UCFS., București, 1964, p. 31
3. C. Bălăceanu Stolnici, *Dialoguri despre cele văzute și cele nevăzute*, Harisma, București, 1995, p.17
4. Gabriel Liiceanu, *Preliminarii la o înțelegere a demnității jocului în lumea culturii.*, în *J. Huizinga* , Humanitas, București, 1996, p. 12
5. C. Rădulescu Motru, op. cit., p. 146
6. Postolache Nicolae, Postolache Maria, *Tradițiile sportive ale românilor*, Editura CNEFS, București, 1969, p. 249-259
7. Aristotel, *Politica*, v, 3-4 în *Despre suflet*, Editura Științifică, 1969
8. J. Huizinga, op.cit., p.35
9. C. Rădulescu Motru, op.cit., p.146.
- 10.G. Liiceanu, loc. cit., p. 11